

М. В. Марченко

юрист

СТАДІЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячено проблемам парламентської діяльності, зокрема питанням організації бюджетного процесу, у який задіяні як органи виконавчої влади, так і Верховна Рада України. Безперервність етапів бюджетного процесу охоплює як підготовку фінансово-економічного прогнозу соціально-економічного розвитку України на наступний за бюджетним рік, його подання до Парламенту та обговорення і погодження основних показників розвитку економіки в державі, так і саму процедуру підготовки і подання на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій щодо бюджетного фінансування обласними державними адміністраціями і міністерствами та іншими центральними органами державної виконавчої влади з наступним їх опрацювання Урядом і підготовкою та надання Проекту Державного бюджету України на черговий рік до Верховної Ради України. Уже в Парламенті проект опрацьовується комітетами Верховної Ради України, пропозиції яких разом і проектом Уряду надалі є предметом розгляду Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, який за результатами роботи готує і вносить на розгляд сесії Парламенту Проект Державного бюджету України на черговий рік. Разом з тим, в умовах російської воєнної агресії в Україні об'єктивно відбуваються певні процедурні зміни в організації бюджетного процесу, зумовлені як питаннями безпеки роботи Верховної Ради України, так і необхідністю фінансування оборонного комплексу та Збройних Сил України. Зміни у фінансовому стані держави, які неможливо спрогнозувати в умовах воєнного стану, також є підставами для внесення змін до чинного закону про Державний бюджет на конкретний календарний рік (що обумовлю відповідні процедурні проблеми) зокрема, у разі: відхилення оцінки основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України від прогнозу, врахованого під час затвердження Державного бюджету України на відповідний бюджетний період; недоотримання за підсумками кварталу надходжень загального фонду Державного бюджету України; перевищення очікуваного обсягу витрат на обслуговування та погашення державного боргу, витрат, пов'язаних з виконанням гарантійних зобов'язань держави.

Ключові слова: Верховна Рада України, бюджетний процес, Державний бюджет України, бюджетні проблеми фінансування соціально-економічного розвитку України в умовах війни.

Постановка проблеми. Вже третій рік триває повномасштабна російська війна проти України, від якої не лише гинуть і страждають військові-захисники та цивільне населення, а й заподіюється непоправна шкода матеріальним об'єктам, що в подальшому вимагає значних державних витрат на їх відбудову. Зазначені події неабияк вплинули на усталений донедавна порядок публічних надходжень та видатків, що врешті-решт вимагає кардинальної зміни поглядів на бюджетний процес та його стадії в умовах воєнного стану, а особливо – їх унормування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблеми проти дії російській воєнній агресії та питання бюджетного процесу і його стадій років були предме-

том монографічних досліджень у галузі права, зокрема Р. Воробйова, І. Дмитрук, В. Костицького, Л. Маслій, Ю. Піскорського, Н. Термцової, М. Скуляк, М. Сідора, Ю. Фоменко, І. Яворського, Я. Дегтяр та ін. Безпосередньо окремі стадії бюджетного процесу розглянуто в наукових роботах О. Дічкової та О. Макух.

Втім попри їхній беззаперечний внесок у наукове опрацювання зазначеної тематики, поза дослідницькою увагою залишається (що цілком закономірно, оскільки дисертаційні дослідження захищені до 2022 року) нинішній стан державного та місцевого бюджетування в умовах воєнного стану, що характеризується динамізмом, невизначеністю та непрогнозованістю ситуації. Разом з тим, у наукових публікаціях, присвячених проблемам протидії російській воєнній агре-

сії, питання бюджетного процесу також не мали комплексного висвітлення. Зазначені явища зумовлюються передовсім особливою роллю парламенту, до повноважень якого Конституцією України віднесено, зокрема, затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання [1].

Мета статті – з урахуванням сучасних наукових розробок викласти новий погляд на таку ознаку парламентського бюджетного процесу в Україні, як стадійність, під впливом повномасштабної російської збройної агресії, наслідком якої є запровадження правового режиму воєнного стану та загальної мобілізації, що, зі свого боку, вимагає належного фінансування пріоритетних напрямків діяльності держави у сучасних умовах, а також визначення і пошук нових джерел бюджетних надходжень, зокрема закордонної та міжнародної фінансової допомоги.

Виклад основного матеріалу. Безумовно, бюджетний процес в Україні віднесено до парламентських процедур, так само як і законодавчий процес чи процедура імпичменту Президента України тощо, як зазначено в Законі України про Регламент Верховної Ради України. Зокрема, до порядку денного сесії Верховної Ради включаються позачергово без голосування, як ідеться в Регламенті, проект закону про Державний бюджет України на наступний рік і Бюджетна декларація та звіт про виконання Державного бюджету України. Главою 27 Регламенту визначено порядок затвердження Державного бюджету України і контроль за його виконанням. Статті 152-162 цієї глави, по суті, унормовують стадії бюджетного процесу, що мають виключно парламентський характер. Крім того, на стадії розгляду річного Звіту про виконання Закону про Державний бюджет України (стаття 162) задіяні, крім члена Кабінету Міністрів України, відповідального за формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики, такі парламентські органи, як комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, та Рахункова палата, голови яких виступають на сесії Верховної Ради України із співдоповідями про виконання закону про Державний бюджет України, про що також закріплено у відповідних законах [2-4].

Натомість про стадії бюджетного процесу, так само як і про його особливості в умовах воєнного стану у Регламенті не йдеться, за винят-

ком посилання на Бюджетний кодекс України, на підставі положень якого має розглядатися проект Державного бюджету України на наступний рік, а також внесення змін до вже прийнятого закону про державний бюджет [3].

А вже Бюджетним кодексом України (далі – БК) визначено поняття бюджетного процесу (п. 10 ст. 2) як регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Водночас визначення поняття стадій бюджетного процесу в БК відсутнє, хоча у визначенні поняття процесу вони, по суті, присутні. Натомість глава 4 БК, маючи назву «Бюджетний процес та його учасники», розпочинається зі статті 19 за назвою «Стадії бюджетного процесу», якими є: 1) складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них; 2) складання проектів бюджетів; 3) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); 4) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); 5) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього [5].

Отже, перелік стадій майже збігається із наведеним вище визначенням, за винятком такої стадії, як внесення змін до закону про Державний бюджет України. Ця стадія, на наше переконання, потребує детального висвітлення, зважаючи на нинішні умови воєнного стану в державі.

Відповідно до БК України, особливими обставинами, за яких Державний бюджет України може бути затверджено на інший, ніж передбачено частиною 1 статті 3, бюджетний період, є, зокрема, введення воєнного стану. Крім того, пунктом 38 Розділу IV «Перехідні положення» БК встановлено, що на період дії воєнного стану в Україні залучення до державного бюджету грантів на бюджетну підтримку (крім програм бюджетної підтримки Європейського Союзу) та позик від іноземних держав, Європейського Союзу, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій на підставі міжнародних договорів України здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України. Зазначені міжнародні договори України можуть включати, зокрема, положення щодо відмови від суверенного імунітету України в можливих спорах

щодо таких зобов'язань та не потребують ратифікації Верховною Радою України [5].

Зазначене положення, втім, аж ніяк не суперечить конституційній нормі щодо віднесення до повноважень Верховної Ради України, зокрема, затвердження рішень про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням [1].

Зміни у фінансовому стані держави, які неможливо спрогнозувати в умовах воєнного стану, безумовно, є підставами для внесення змін до чинного закону про Державний бюджет на конкретний календарний рік. Відповідно до частини 1 статті 51 БК України, зміни до закону про Державний бюджет України можуть вноситися, зокрема, у разі: відхилення оцінки основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України від прогнозу, врахованого під час затвердження Державного бюджету України на відповідний бюджетний період; недоотримання за підсумками кварталу надходжень загального фонду Державного бюджету України, врахованих у розписі Державного бюджету України на відповідний період, більше ніж на 15 %; перевищення очікуваного обсягу витрат на обслуговування та погашення державного боргу, витрат, пов'язаних з виконанням гарантійних зобов'язань держави; зміни обставин у процесі виконання Державного бюджету України, що вимагають менших бюджетних асигнувань, тощо [5].

Поряд із нормативними дефініціями стосовно необхідності внесення змін до Державного бюджету в умовах воєнного стану варто також звернути увагу на деякі міркування в наукових публікаціях останніх років. Однак для більшої переконливості постійних бюджетних змін необхідно, як вважаємо, навести деякі статистичні дані щодо людських та матеріальних втрат України під час повномасштабної війни, сформовані переважно міжнародними інституціями.

За їхнім визначенням, загалом з 24 лютого 2022 року було вбито 10 378 цивільних осіб і 19 632 отримали поранення (дані Верховного комісара ООН з прав людини від 02.07.2024). За оцінками Міжнародної організації з міграції, в Україні налічується 3,7 млн внутрішньо переміщених осіб та 4,5 млн осіб, які вже повернулися з закордону, і приблизно 6,5 млн українських біженців, зареєстрованих у всьому світі (дані Управління Верховного комісара ООН

у справах біженців від 28.02.2024). Приблизно 174 тис. км² території України забруднено мінами (згідно з Данською Радою у справах біженців від 30.01.2024). Незалежною некомерційною міжнародною організацією ACLED (Armed Conflict Location and Event Data) станом на 22.02.2024 зафіксовано близько 6 тис. збройних атак саме на цивільне населення України.

Вартість накопиченої прямої шкоди інфраструктурі, включаючи щонайменше 281 об'єкт культурної спадщини, оцінюється в 135 млрд дол. США, тоді як передбачувані потреби у реконструкції та відновленні перевищують 411 млрд дол. США (дані від UNCT – The United Nations country team станом на 22.12.2023). Зараз валовий внутрішній продукт (ВВП) України більш як на 13 % нижчий, ніж у довоєнній економіці. Це призвело до дефіциту бюджету приблизно на 50 % (UNCT, 03.01.2024; МОМ/ІЛО (Міжнародна організація праці), 08.01.2024).

Чисельність державних службовців та персоналу правоохоронних органів, ймовірно, скоротиться через зменшення бюджетних асигнувань для більшості секторів для покриття збільшених військових витрат. Скорочення бюджетів також обмежить здатність державної служби виробляти актуальну та точну статистику, а разом із прогалиною в кваліфікації державних службовців ці фактори, ймовірно, негативно вплинуть на процес демократичних реформ і надання послуг.

На українську економіку вплинули руйнування виробничих потужностей, знищені прісноводні об'єкти, які є вирішальними для виробництва продукції сільського господарства, посилення логістичних перешкод, з якими стикаються експортери, звуження інвестиційного попиту, різке зростання цін на пальне та значний брак кваліфікованого персоналу через мобілізацію та міграцію. Усі ці фактори сприяли значному обмеженню економічної діяльності. Вплив війни в Україні на зростання цін на продовольство та енергоносії, зростання інфляції та непосильний борговий тягар значно скоротили фіскальний простір країни, підриваючи її здатність інвестувати в зусилля з відновлення.

Обмежені фінансові ресурси зумовлені різними факторами, серед яких обмежені доходи та перешкоди для доступу до фінансових послуг є найбільш поширеними. Відсутність джерел доходу та підвищення цін виснажують фінансові ресурси домогосподарств, зменшуючи купівельну спроможність та інвестиції в засоби існування. У той час як обмеження фінансових

ресурсів поширені по всій Україні, оскільки економічна незахищеність країни поглиблюється, це найбільше відчувається гостро в сільській та прифронтовій місцевостях [6, с. 6].

Незважаючи на подібну ситуацію, зміни та реформи конче потрібні, навіть в умовах воєнного стану. В них структурні зміни, за твердженням деяких авторів, мають збігатися зі стратегічним державним управлінням та бюджетною політикою. Наразі Україні необхідно обґрунтувати шляхи відновлення порушеної економічної рівноваги та забезпечення фінансово-бюджетної стабілізації економіки. Це активізувало розробку та впровадження адаптивного інструментарію бюджетної політики до економічних та соціально-політичних процесів. Бюджетна політика повинна відображати конкретні напрями та шляхи відновлення економічної рівноваги. Важливою метою є зміцнення фінансово-бюджетної дисципліни шляхом забезпечення контролю за використанням бюджетних коштів та підвищення прогнозованості доходів і видатків держави та взаємної координації дій учасників бюджетного процесу [7, с. 4].

Серед цих суб'єктів, на наше переконання, провідну роль тепер і надалі має відігравати парламент – Верховна Рада України як постійно діючий єдиний орган законодавчої влади, який в усі кризові моменти в житті держави і суспільства оперативно реагував на зміни та виклики внутрішньої і зовнішньої політики. За твердженням деяких авторів, лише впродовж 2022 року – першого року великої війни, внесено понад 160 змін до бюджетно-податкового законодавства, розглянуто їхній зміст з огляду на особливості бюджетного процесу і забезпечення бюджетної безпеки в період воєнного часу [8, с. 139]. Як зазначають інші вчені-правники, запровадження воєнного стану викликало ухвалення низки нормативно-правових актів, які стосуються окремих питань формування та виконання державного та місцевих бюджетів, а також ведення бюджетного процесу у період дії воєнного стану спрощують бюджетні процедури. Встановлено, що впродовж дії воєнного стану затверджено понад 90 змін до БК України [9, с. 369].

За твердженням ще деяких правничих дослідників, законодавець, з-поміж іншого, в умовах воєнного часу змінив підходи до порядку виділення коштів із резервного фонду державного бюджету, зокрема урегульовано: перелік суб'єктів, які мають право приймати рішення про виділення коштів із резервного фонду бюджету в умовах воєнного стану; вимоги до

інформації (відомостей), які обов'язково мають бути зазначені у такому рішенні про виділення коштів; обов'язки відповідних органів влади та їхніх посадових осіб, що мають бути реалізовані після прийняття рішення про виділення коштів із резервного фонду бюджету; спрямування залишків невикористаних коштів резервного фонду державного бюджету [10, с. 33-34].

Якщо враховувати кожен закон про Державний бюджет України за 2022-2024 роки, то ситуація щодо змін є такою: 2022 рік – 15 змін, 2023 рік – 4 зміни; 2024 рік – лише проект Закону України про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2024 рік" щодо компенсації різниці в тарифах (наразі опрацьовується в профільному комітеті Верховної Ради України). Отже, подальші закони про Державний бюджет України на 2023 та 2024 роки було прийнято вже з комплексним урахуванням умов воєнного стану.

Необхідно зазначити, що однією зі змін до Закону України про Державний бюджет України на 2022 рік передбачено, що: у 2022 році залучення грантів на бюджетну підтримку від іноземних фінансових установ може здійснюватися на підставі договорів, укладених державою в особі Міністра фінансів України або особи, яка виконує його обов'язки, за рішенням Кабінету Міністрів України; джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України на 2022 рік у частині доходів є надходження, зокрема, в рамках програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, яка надається з метою фінансового забезпечення заходів, спрямованих на врегулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування [11].

Законами України про Державний бюджет України на 2023 та 2024 роки передбачено, зокрема, створення у 2023 та 2024 роках відповідно фондів ліквідації наслідків збройної агресії у складі спеціального фонду Державного бюджету України з метою ліквідації наслідків (у тому числі гуманітарних, соціальних, економічних), спричинених збройною агресією російської федерації проти України. Також цими законами затверджено переліки кредитів (позик), що залучаються державою до спеціального фонду Державного бюджету України у 2023 та 2024 роки від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів [12-13].

Згідно з додатком 8 до Закону України про Державний бюджет України на 2024 рік кредитором ініціатором інвестиційних проєктів в Україні є Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, Кредитна установа для відбудови (Державний банк Німеччини), Північна екологічна фінансова корпорація (Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція), а також уряди Польщі, Японії, Франції, Австрії, Сполученого Королівства. Найбільше залучено кредитів на такі бюджетні витрати, зокрема у сфері безпеки та оборони: 1) розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання (7,7 млрд грн, Сполучене Королівство); 2) створення єдиної авіаційної системи безпеки та цивільного захисту і створення системи охорони морських кордонів (2,6 млрд грн, Франція). На відновлення зруйнованої та пошкодженої інфраструктури від різних міжнародних установ та урядів окремих країн передбачено загалом 8,2 млрд. грн. Всього на різні проєкти передбачено цільове залучення понад 62 млрд грн із-за кордону [13].

Водночас аналіз виконання Державного бюджету України за 2023 р. свідчить про таке. Державний бюджет виконано з дефіцитом у сумі 1,33 трлн грн, у тому числі загальний фонд – у сумі 1,36 трлн грн проти запланованого розписом загального фонду на 2023 рік

дефіциту у сумі 1,83 трлн грн. До загального і спеціального фондів державного бюджету надійшло 2,67 трлн грн податків, зборів та інших платежів. Із зовнішніх джерел надійшло 1,13 трлн грн (або \$30,9 млрд), з яких: 714,9 млрд грн (18,0 млрд євро) коштів ЄС макрофінансової допомоги відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та ЄС; 164,0 млрд грн (3,3 млрд безготівкових валютних платіжних засобів) коштів МВФ у рамках чотирирічної програми розширеного фінансування; 64,2 млрд грн (2,4 млрд канадських доларів) позики Уряду Канади; решта – позики МБРР на підтримку політики розвитку та відновлення; державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні; прискорення інвестицій у сільське господарство України; зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя; подолання наслідків пандемії COVID-19; модернізацію системи соціальної підтримки населення України [14].

Порівнюючи проєктні документи на 2024 рік та звітні матеріали за 2023 рік, можна спрогнозувати, що дохідна частина Державного бюджету України за рахунок іноземних надходжень у подальшому лише зростатиме.

Між тим обсяги зовнішньої (не передбаченої Державним бюджетом) гуманітарної, фінансової та військової допомоги Україні, за різними даними, протягом січня 2022 року – червня 2024 року становлять (млрд євро) [15]:

Країна, організація	Фінансова	Гуманітарна	Військова	Разом
США	20,91	2,61	51,8	75,1
Інституції ЄС	37,04	2,34	0	39,38
Німеччина	1,41	3,05	10,24	14,7
Сполучене Королівство	3,34	0,84	8,92	13,1
Японія	8,01	1,02	0,06	9,11
Канада	4,76	0,4	2,01	7,17
Данія	0,12	0,39	6,37	6,78
Нідерланди	0,72	0,57	4,41	5,7
Швеція	0,34	0,26	3,92	4,52
Франція	0,8	0,6	3,04	4,44
Польща	0,94	0,38	3	4,32
Фінляндія	0,9	0,15	2,19	2,43
Норвегія	0,77	0,46	1,19	2,42
Усього	80,06	13,07	97,15	189,17

Водночас, як зазначають деякі автори, збільшення видатків бюджету збігається зі зменшенням податкових надходжень (основних джерел наповнення бюджету) та відповідним збільшенням дефіциту бюджету, який фінансується пере-

важно за рахунок зовнішніх запозичень (позики, надані органами управління іноземних держав та міжнародними фінансовими організаціями)) та військові облігації, які купує Національний банк України. Це зумовлює швидке зростання:

інфляції – 26,6%; державного та гарантованого державою боргу – 4071,6 млрд грн, на погашення та обслуговування якого відволікаються і відволікатимуться значні фінансові ресурси, необхідні для післявоєнної відбудови України [7, с. 6]. Таким чином, Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України задля оздоровлення фінансової ситуації мусить вдаватися також до змін податкового законодавства переважно через його посилення, але це вже є темою окремої публікації.

Висновки. Підсумовуючи викладене, доцільно зробити такі узагальнення і пропозиції.

Верховна Рада України була і є однією з найважливіших державних інституцій в усі часи існування незалежної держави. Проте в умовах воєнного стану український парламент значно підвищив свою важливість. Поряд із затвердженням указів Президента України про введення воєнного стану та загальну мобілізацію Верховною Радою України вжито низку законодавчих заходів щодо перерозподілу бюджетних коштів.

У зв'язку з цим суттєвих змін зазнав бюджетний процес, особливо така його стадія, як виконання бюджету, що в умовах воєнного стану характеризується перманентними змінами до Бюджетного кодексу України та законів про Державний бюджет на 2022 та 2023 роки. Серед подібних законодавчих новел варто зазначити закони від 2023 року про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України, про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2023 рік" щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони та вирішення першочергових питань та про особливості отримання й розподілу закордонної фінансової допомоги, що стає важливою складовою дохідної частини Державного бюджету.

Нинішній стан парламентського бюджетного процесу цілком кореспондується з бюджетною політикою як багатоаспектним інструментом регулювання соціально-економічних процесів, який в умовах воєнного стану стикається з перешкодами, що суттєво знижують ефективність фінансово-бюджетного інструментарію: підвищення рівня економічної диспропорції та соціально-політична невизначеність і розширення тіньового сектора економіки. Це послаблює здатність мобілізувати належні податкові надходження як суттєвий чинник фінансового

суверенітету та готовності країни фінансувати потреби Збройних Сил й захищати населення та об'єкти критичної інфраструктури, а також зумовлює пошук і залучення додаткових ресурсів шляхом збільшення державних запозичень, що призводить до суттєвого збільшення дефіциту державного бюджету та державного боргу, значного навантаження на державний бюджет при обслуговуванні та погашенні боргових зобов'язань.

У зв'язку з цим тематикою подальших публікацій має стати, зокрема, питання перерозподілу державного та місцевого бюджетів, вдосконалення контролю за використанням зовнішньої фінансової допомоги через посилення незалежності та компетентності органів фінансового парламентського контролю (Рахункова палата, профільні комітети, тимчасові спеціальні та слідчі комісії), їхня співпраця з міжнародними та закордонними аудиторами, а також обопільна заінтересованість у цьому процесі всіх парламентських структур – як провладних, так і опозиційних фракцій через подолання вибірковості та фаворитизму в доступі та розподілі фінансових ресурсів, у т. ч. у вигляді зовнішньої допомоги та кредитування тощо.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.
3. Про Рахункову палату України : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 36. Ст. 360.
4. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04.04.1995. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
5. Бюджетний кодекс України від 08.08.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572.
6. Ukrainian Crisis: Situational Analysis, 05 March 2024. 49 p. URL : https://reliefweb.int/report/ukraine/ukrainian-crisis-situational-analysis-05-march-2024?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjww5u2BhDeARIsALBuLnNieoAV6uyI0x0pXZg3JV1r5bD_suvpcXS9_MSTHoKBWmwX9DZ1OgUaAptTEALw_wcB.
7. Igor Chugunov, Valentyna Makohon, Mykhailo Titarchuk and Tetiana Krykun (2023). The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance*, 12(1), 1-11. doi:10.21511/pmf.12(1).2023.01.

8. Джигора О. М. Особливості забезпечення бюджетного процесу та бюджетної безпеки України в умовах воєнного стану. *Economics Bulletin*, 2022, № 2. С. 136-147. doi: <https://doi.org/10.33271/ebdut/78.136>.
9. Аністратенко Ю. І. Особливості стадій бюджетного процесу в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 364-369.
10. Токарева К. О. Правове регулювання бюджетного процесу в умовах воєнного стану. *Право і безпека*. 2022. № 3. С. 26-36.
11. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 3. Ст. 12.
12. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.
13. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#n244>.
14. Виконання державного бюджету – 2023 / Міністерство фінансів України (02.01.2024). URL : https://mof.gov.ua/uk/news/vikonannia_derzhavnogo_biudzhetu_2023-4381.
15. Total bilateral aid allocations to Ukraine between January 24, 2022 and June 30, 2024, by donor and type (Aug 6, 2024). URL : <https://www.statista.com/statistics/1303432/total-bilateral-aid-to-ukraine>.

Marchenko M.V. Stages of the parliamentary budget process in Ukraine under martial state

The article is devoted to the problems of parliamentary activity, in particular, the issues of organizing the budget process, in which both the executive authorities and the Verkhovna Rada of Ukraine are involved. The continuity of the stages of the budget process covers both the preparation of the financial and economic forecast of the socio-economic development of Ukraine for the following budget year, its submission to the Parliament and the discussion and approval of the main indicators of economic development in the state, and the procedure for preparing and submitting to the Cabinet of Ministers of Ukraine proposals for budget financing by regional state administrations and ministries and other central bodies of state executive power with their subsequent processing by the Government and preparation and submission of the Draft State Budget of Ukraine for the next year to the Verkhovna Rada of Ukraine. Already in the Parliament, the draft is processed by the committees of the Verkhovna Rada of Ukraine, whose proposals, together with the Government's draft, are further considered by the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Budget, which, based on the results of its work, prepares and submits for consideration by the Parliament session the Draft State Budget of Ukraine for the next year. At the same time, in the conditions of Russian military aggression in Ukraine, certain procedural changes are objectively taking place in the organization of the budget process, caused both by issues of security of the work of the Verkhovna Rada of Ukraine and the need to finance the defense complex and the Armed Forces of Ukraine. Changes in the financial condition of the state, which cannot be predicted in conditions of martial law, are also grounds for amending the current law on the State Budget for a specific calendar year (which will cause corresponding procedural problems), in particular, in the case of: deviation of the assessment of the main forecast macro indicators of economic and social development of Ukraine from the forecast taken into account when approving the State Budget of Ukraine for the relevant budget period; shortfall in the general fund of the State Budget of Ukraine according to the results of the quarter; exceeding the expected amount of expenses for servicing and repaying the state debt, expenses related to the fulfillment of the state's guarantee obligations.

Key words: Verkhovna Rada of Ukraine, budget process, State Budget of Ukraine, budget problems of financing the socio-economic development of Ukraine in wartime.